

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
HARRAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

ULUSLARARASI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAWLANA JALAL AL-DIN RUMI
AND MAWLAWISM

Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 800. doğum yıldönümü anısına

BİLDİRİLER
II

26–28 EKİM 2007

ŞANLIURFA

ULUSLARARASI MEVLANA VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ-II**ISBN**

978-605-89998-2-4

Düzenleyen Kuruluşlar

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Şanlıurfa Mevlevihanesi Yaşatma ve Kültür Derneği

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
Prof. Dr. Ali BAKKAL

Düzenleme Kurulu

Başkan: Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Sekreteryası: Dr. Hüseyin KURT

Prof. Dr. Ali BAKKAL, Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ, Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN, Dr. Celil ABUZER, Dr. Halil ÖZCAN, Dr. Kadir PAKSOY, Dr. Veysel KASAR, Dr. Vehbi ŞAHİNALP, Okt. Kadir ALPEREN, Okt. Abdülkadir AYDIN, Okt. Mehmet OYMAK

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Prof. Dr. Osman TÜRER
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK
Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE
Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ali BAKKAL
Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Dizgi-Tasarım

Arş. Gör. Dr. Hüseyin KURT
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Haldun ÖZBUDUN
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Adres

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

II. MAHMUD DÖNEMİ VE MEVLEVİLİK

Dr. Abdulnasır YİNER*

Özet

Mevlevilik, özellikle III. Selim döneminden itibaren devlet idarecilerinin nezdinde daha etkin olmuştur. Kendilerine olan ilgi giderek artmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı ile birlikte Bektaşilik gözden düşüp bütün faaliyetleri yasaklanmıştır. Ancak, başta Mevlevilik ve Nakşibendilik olmak üzere diğer tarikatlar faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Mevleviler, Yeniçeri Ocağı kaldırılırken devlet tarafında yer almışlardır.

Sultan II. Mahmud Mevleviliğe çok yakın ilgi göstermiş, fırsat buldukça başta Yenikapı Mevlevihanesi olmak üzere ziyaretlerde bulunmuş ve ilişkileri sıcak tutmuştur. Bu ilgiden dolayı Mevlevilik ön plana çıkmıştır.

Bu dönemde Mevlevi-Devlet münasebetleri gelişirken, diğer taraftan da, Bektaşiliğin olumsuz etkilerinden olacak ki, tarikatlar kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bunun için belli kıyafet giymek ve özel kimlik bulundurmak zorunda kalmışlardır. Yine, Evkaf Nezareti'nin kurulması ve vakıf gelirlerinin tarikatların kontrolünden çıkması çok daha büyük bir etki yapmıştır. Özellikle bazı bakanlar tarafından bu durum büyük bir baskı aracı olarak kullanılmıştır. Çok ciddi gelirden yoksun kalan tekke ve zaviyeler giderek önem ve etkilerini kaybetmeye başlamışlardır.

Abstract

The Mevlevi order of dervishes (Mevlevi teachings and practices) especially in the last time of III. Selim has influenced the administrators. After abolishing of Janissary corps the Bektashi teaching and practices have fallen out of favor of people and they have been prohibited by government of time. But The Mevlevi order of dervishes and Nakshibendi tariqats have continued their practices in that time. While abolishing of Janissary corps Dervishes who agreed with Mevlevi tariqat has taken sides with government.

Sultan II. Mahmud has showed interest in Mevlevi order of dervishes and sometimes has visited them and been friendly. For that reason Mevlevi teachings and practices has become more important than other teachings.

Again in that period of time the relation between government and Mevlevi order of dervishes has grown up. On the other hand because of Bektashies it has been tried to control the Mevlevi order of dervishes by the government. For that reason there was no choice but to wear certain clothes and keep an identification card.

Astablishing of Minister of Foundation and the income of foundations has been removed their control has a big effect on them. Removing of their income especially by some ministers have been used as a pressing tool After losing their income of foundations the big and small dervish lodge has begun losing their importance and their effect on people.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan son yıllarına kadar, padişahlar dâhil, devletin değişik kademelerinde görev alan idarecilerin bir şekilde tasavvuf ehli ile irtibatlı oldukları bilinmektedir. Bu

* Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

irtibat ve ilişki değişik bir seyir takip etmiş olmakla birlikte devam ede gelmiştir. Ancak, özellikle on dokuzuncu yüzyılda meydana gelen gelişmeler ve bilhassa Yeniçeri Ocağı, Devlet-tasavvuf-tarikat ehli ilişkilerini çok daha fazla etkiler bir durum arz etmiştir. Bilindiği gibi, her türlü yeniliğe karşı çıktığı, kuruluş amacından saptığı, ilk yıllardaki sayılarından çok daha fazla bir seviyeye ulaşıp devletin bunlara maaş vermede zorlandığı, kısacası yenileşme ve ilerlemenin önündeki en önemli engellerden biri olarak görülen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması düşüncesi özellikle 18. yüzyıldan itibaren güç kazanmaya başlamıştır.

Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve Etkileri

Sultan I. Murad tarafından kurulan (1363), Osmanlı Devleti'nin muvaffakiyetinde önemli amillerden biri olan ve iki buçuk asır boyunca muntazam bir teşkilat ile idare edilen Yeniçeri Ocağı¹ Osmanlı'nın son asırlarında bu özelliğinden uzaklaşmıştır.

Osmanlı zaferlerinde önemli pay sahibi olan Yeniçeriler, Osmanlı'nın son asırlarında adeta bir çete şekline girmiş ve devleti çıkmaza sokmuşlardır. Yaşattıkları büyük sıkıntılardan dolayı Askeri Ocağı'nın kaldırılışı (1826) Osmanlı tarihine "Vak'a-i Hayriye" olarak düşülmüştür.² Sultan II. Mahmud'un Ocağı'nın kaldırılışından sonra çıkardığı fermanında dikkat çekici ifadelerle yer verilmiştir:

"... işbu taife-i yeniçeriyen, şer'-i şerife muğayir ve küfre müncer olacak, istiblal-i muharremat ve terk-i savm ü salat ve Hulefa-i Raşidin bazıretlerine küfretmek gibi hareketlere cesaret ederek birtakım saf iman sahiplerini cebaletlerinden ötürü, cadd-i müstakimden ayırarak, dalalet yoluna saptırılmışlardır..."³

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı devlet-tarikat ilişkilerini çok önemli şekilde etkilemiş, kısa bir süre sonra Bektaşî Tarikatı yasaklanmıştır. Çünkü bu tarikat ile Yeniçeri Ocağı arasında yakın bir bağ olup, kuruluşunda Hacı Bektaş-ı Veli tarafından takdis edilmişti. Askeri Ocağı, kuruluş amacındaki teamül ve ananelere sadık kalınarak yönetildiği ilk dönemlerinde, Bektaşî Tarikatının adeta "Seyfi" kolu gibi hizmet görmüştü.⁴ Sonraki yüzyıllarda Yeniçeriler gibi, Bektaşîler de her türlü yeniliğe karşı çıkmakta, isyanlara hep ön ayak olmakta ve işbirliği halinde hareket etmekte idiler. Bektaşîlerin bu tutumlarına karşılık devlet idaresinin tavrı da değişmiş ve III. Selim Bektaşî tarikatı yerine Mevlevî tarikatına yönelerek bunlara daha fazla yakınlık göstermiştir.⁵ III. Selim'in tahttan indirilişinin de bir Bektaşî komplosu olduğu düşüncesi ve fikri bunlara karşı takınılan tavrın daha da olumsuzlaşmasını netice vermiştir.⁶ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışının bu tarikat tarafından hoş karşılanmayacağı, halk ile temas halinde olan tarikat mensuplarının huzursuzluğa sebebiyet verecekleri düşüncesi ile faaliyetlerine yasak getirilmiştir.⁷ Yeniçerilerle birlikte hareket eden Bektaşîlere ceza verilmesi yoluna gidilmiştir.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışını takiben 8 Temmuz 1826 tarihinde Saray-ı Hümayun Camii'nde bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıya Sadrazam, eski ve yeni şeyhülislam, kazaskerler, Nakşibendî ve Mevlevî mensuplarıyla birlikte diğer bazı tarikat temsilcileri de katılmış, Bektaşî konusu müzakere edilmiştir. Müzakereler kafes arkasında bulunan II. Mahmud tarafından da izlenmiştir. Şeyhülislam; başta Hacı Bektaş olmak üzere diğer büyük şeyhlerin ehlullah olduklarını, kesinlikle onlara bir diyetlerinin olmadığını, şeriatta mekruh olanın tarikatda da haram olmasına karşın, bazı cahillerin Bektaşîlik adı altında heva ve nefislerine tabi olup farzları yerine getirme yerine çirkin fiillerde bulduklarını, ibadet ve taatı da terk ederek kâfir olduklarını... İfade ederek bunlar hakkında meclisin görüş bildirmesini istemiştir.⁸

Şeyhülislam bu tutumuyla, tarikat erbabını ilgilendiren bu konunun bizzat kendileri tarafından

¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I**, Ankara, TTK., 2. Baskı, 1984, s. 144.

² Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Ankara, TTK., V. Cilt, 4. Baskı, 1983, s. 149-150.

³ İrfan Gündüz, **Osmanlılarda Devlet/Tekke Münasebetleri**, İstanbul, Seha Neşriyat, 1989, s.134.

⁴ İrfan Gündüz, **Osmanlılarda ...**, s. 133.

⁵ Abdülhakî Gölpinarlı, **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**, İstanbul, İnkılâp ve aka Y., 1983, s. 271.

⁶ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul, Doğu-Batu Y., 1978?, s. 156.

⁷ Karal, **Osmanlı Tarihi ...**, s.150.

⁸ İrfan Gündüz, **Osmanlılarda ...**, s. 140.

çözümlemesini istemiştir. Ancak, toplantıya katılanlar, söz konusu taife ile ülfetlerinin bulunmadığını ve hallerini de bilmediklerini ifade ederek yine kararı devlet yönetimine havale etmişlerdir.¹ Bu toplantıdan sonra Şeyhülislam Tahir Efendi'den fetva alınmak suretiyle Eylül 1826 tarihinden itibaren Bektaşî tekkeleri kapatılmış, bir kısmı da yıktırılmıştır.²

Bektaşîliğe yasak getirilip faaliyetlerine son verilirken, devlet yönetiminde Mevlevilik ve Nakşibendiliğe daha fazla ilgi ve alakanın gösterildiği görülmüştür. Gerek İstanbul gerekse taşradaki Bektaşî tekkeleri kapatılırken, ordu üzerindeki tüm etki kanalları kapatılmış, Bektaşîlerin orduda yürüttükleri faaliyetler Mevleviler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca, Mevlevî tarikatına mensup olup orduda temsil görevi yapan tarikat mensubuna “mareşallik unvanı verilmiştir.³ Bir kısım Bektaşî tekkeleri Nakşibendîlere verilmiştir.⁴ Gölpınarlı'nın aktardıklarına göre, açıkta kalan bir kısım Bektaşî babaları Nakşibendî şeyhlerinden icazetname alma yoluna giderek Nakşibendîliğe sızmışlardır. Diğer taraftan, ilerde anlatılacağı üzere, Mevlevilere maddi manevi yardım esirgenmemiştir.

Bilindiği gibi Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı pek kolay olmamış, 1826 yılına gelinceye kadar birçok sıkıntı yaşanmıştır. Bu sıkıntılar Yeniçeri Ocağı ve Bektaşîler dışında neredeyse toplumun tamamının tepkisine neden olmuş, bu sebepten ötürüdür ki, toplumun hemen her kesiminden alınan destekle söz konusu askeri teşkilat ortadan kaldırılabilmektedir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışına destek veren kesimlerden birisi de Mevleviler olmuştur. Ocağın kaldırılış sürecinde Galata Mevlevihanesi şeyhi Kudretullah Dede ile Kasımpaşa şeyhi Ali Efendi fiilen destek vermişlerdir.⁵

Islahat Çalışmaları ve Yapılan Bazı Düzenlemeler

II. Mahmud dönemi, bilindiği gibi hemen her alanda değişiklik ve düzenlemelerin yapıldığı bir dönem olmuş, bu değişiklik ve düzenlemelerden tarikat ehli de nasibini almıştır. Bu dönemde yapılan en önemli ve ilk düzenleme 1811 yılında çıkarılan fermanla başlamıştır. Buna göre;

Tarikat merkezleri olarak, her tarikat pirinin medfun bulunduğu tekkenin o tarikatın merkezi olması, tarikatların diğer birimlerinin buradan yönetilip denetlenmesi;

Her hangi bir sebeple boşalan tekke şeyhliklerine, şeyhülislamın görüşünün alınması kaydıyla, atamanın merkez tekke tarafından yapılması, söz konusu tayinlerde yetki ve kabiliyete özellikle dikkat edilmesi, ehliyetli kişilerin bu tür makamlara gelmemeleri için gerekli hassasiyetin gösterilmesi;

Tekkelere ait vakıfların Evkaf-ı Humayun Nezareti'ne bağlanması gibi hususlar öngörülmüştür.⁶

1811 yılında çıkarılan fermanla daha çok düzenleme düşüncesi hâkim iken 1836 yılında çıkarılan başka bir fermanla ise tekke mensuplarının disiplin altına alınması düşüncesinin ağır bastığı görülmüştür. Bu çerçevede daha önce (1829)⁷ bir nizamname çıkarılarak her tarikat mensubunun giyeceği kıyafet ayrı ayrı tespit edilmiş ve bu kıyafetlerin giyilmesi mecburiyeti getirilmiştir. Bu son fermanla ise uyulması istenen kurallar şu şekilde sıralanmıştır:

Tarikat mensupları kendi tarikatlarına ait özel kıyafetleri giyeceklerdir. Her demişin bir kimliği olacak ve bu kimlik şeyhi tarafından imzalanıp mühürlenecektir. İrşad ve icazetnamede yeterlilik esas olup, ehil olmayanlara icazetname verilmeyecektir. Sancak, kudiim, mazhar vb. tekkeye ait aletler dışarı (hacca gidenleri uğurlama ve hacdan dönenleri karşılama dâhil) çıkarılmayacaktır.⁸ Söz konusu fermanın hükümlerine İstanbul'daki tekkelerde uyulmadığı

¹ Age., s. 141.

² Age., s. 143.

³ Sezai Küçük, *Mevlevîğin Son Yüzyılı*, İstanbul, Vefa Y., 2007, s. 342.

⁴ Gölpınarlı, *Mevlana'dan ...* s. 321.

⁵ Sezai Küçük, *Mevlevîğin ...*, s. 342.

⁶ Ahmet Cahid Haksever, *Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 2002, s. 26; Sezai Küçük, *Mevlevîğin ...*, s. 341-342;

⁷ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda ...*, s. 198.

⁸ Sezai Küçük, *Mevlevîğin ...*, s. 343; İrfan Gündüz, *Osmanlılarda ...*, s. 198-203.

veya aykırı hareket edildiği takdirde, önce bunların bulunup tekke şeyhi tarafından ikaz edilmeleri, buna uymayanların ise güvenlik güçlerine haber verilmek suretiyle haklarında gerekli işlemlerin yapılması da emredilmiştir.¹ Bu maddelerden açıkça görüldüğü üzere devlet, tarikat mensuplarını belli bir düzene sokmayı ve disiplin altına almayı hedeflemiştir.

II. Mahmud döneminde yapılan ve tekke-tarikat mensuplarını çok yakından ilgilendiren önemli düzenlemelerden bir diğeri de "*Evkaf-ı Hümayun Nezareti*"nin kurulması olmuştur. 1826 yılında kurulan nezarete Müslümanlara ait vakıflar bağlanmış ve tek elden yönetilmeye başlanmıştır. Oysaki tekke ve zaviyeler hayatîyetlerini kendilerine tahsis edilen vakıflar yoluyla devam ettirmekte ve bizzat kendileri tarafından yönetilmekte idi. Kurulan nezaret ile bu imkân ve imtiyaz ellerinden alınmış olmaktadır. Nezaret eliyle toplanan vakıf gelirleri yine bu nezaret tarafından paylaşılacak ve böylece devlet tekeli oluşturulmakta idi. Aynı zamanda tekke ve zaviyelerin en önemli gelir kaynağı kontrol altına alınmış olmaktadır. Bu yeni durum söz konusu yerlerin devlete bağımlı hale gelmesine, diğer taraftan halk nezdindeki itibar ve nüfuzlarının da azalmasına sebep olmaktadır.²

II. Mahmud getirdiği bu düzenleme ile vakıf gelirlerini muhasıl ve idarecilerin elinden alıp merkezileştirmek istemiştir. Bu şekilde toplanan gelirler dini yapıların bakım ve onarımı, görevlilerin aylıkları, diğer dini hizmetler için yapılacak olan zorunlu harcamalar hep Evkaf Nezareti tarafından yapılacaktır. Ancak, bu yeni uygulama ile söz konusu Nezaret, vakıfların hamisi olması gerekirken muhrîbi olmasını netice vermiştir. II. Mahmud bu düzenleme ile ulemanın gücünü büyük ölçüde kırarken, kendisinden sonra gelenler vakıf gelirlerini devlet amaçlarına yönlendirmiştir. Standart hale gelen bu uygulama ile birçok cami ve diğer dini kurumlar için bakım ve onarımda kullanılacak ödenek bulunamaz hale gelmiştir.³ 1891 yılında yaşanan bir olay bu düzenleme ile gelinen noktayı adeta özetlemektedir:

Ahmed Vefik Paşa'nın Evkaf-ı Hümayun Nazırı olduğu zamanda Galata Mevlevihanesine bir tahsisat yapılmış ancak bu tahsisat bir türlü ödenmemiştir. Ödenegini alamayan Mevlevihane çok sıkıntı çekmiştir. Yapılan müracaatlar neticesiz kalmış ve ödeme bir türlü gerçekleşmemiştir. Bu durumdan rahatsız olan Şeyh Kudretullah Efendi Nazır'a giderek; "*Ben seni, Hz. Mevlana'ya havale ettim*" deyince, Nazır da; "*Ben de seni Hz. Mevla'ya havale ettim*" karşılığını vermiştir. Bu olay devletin tekkeler üzerindeki baskısına örnek gösterilmiştir.⁴

Devlet-Mevlevi Münasebetleri

Başta Padişah II. Mahmud olmak üzere devlet-Mevlevi münasebetlerini ana hatlarıyla iki kısma ayırmak, münasebetlerin seyrini inceleme bakımından kolaylık sağlayacaktır. *Birincisi*, Padişah ve Devlet idarecilerinin Mevlevilerle olan bireysel ilişkileri, *ikincisi* ise devlet idaresinin Mevlevi ve Mevlevihanelere yardım ve destekleri. Bu konuda bizzat Padişahın şahsından hareketle aşağıdaki bilgilere ulaşmak mümkündür:

Sultan Mahmud, bir taraftan Bektaşilerin faaliyetlerine yasak getirirken diğer taraftan Mevleviler başta olmak üzere diğer tarikatlarla daha sıkı münasebet içine girmiştir. Bu dönemin önde gelen Mevlevi şeyhi Said Hemden Çelebi devletin söz konusu politikasından azami istifade edenlerinden biri olmuştur; Konya'daki Mevlana kabri üzerinde bulunan Yeşil Kubbe'nin çinilerinin tamir edilmesini Padişaha arz etmesi üzerine hemen onarılması için irade çıkmış, bu iş için Mevlevilere yakınlığı ile bilinen Halet Efendi görevlendirilmiştir. Daha sonra İstanbul'dan gönderilen mimar, kalfa, nakkaş ve işçiler hemen çalışmaya başlarken, çiniler de Kütahya valisi aracılığıyla temin edilmiştir. Bakım ve onarım için devlet gereken yardımı hiçbir zaman esirgememiştir.⁵ Konya'da bulunan Hemdem Çelebi'nin evinin inşaat masrafı da yine Padişahın iradesiyle hazineden karşılanmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması aşamalarında Hemdem

¹ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda ...*, s. 203.

² *Age.*, s. 155;

³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, TTK., 2. Baskı, 1984, s. 94-95.

⁴ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda ...*, s. 156.

⁵ Sezai Küçük, *Mevleviliğin ...* s. 344; Gölpınarlı, *Mevlana'dan ...*, s. 253;

Çelebi ve Mevlevilerin tarafsız kalması Padişah ve devlet yönetimi nezdinde itibarlarının artmasına sebep olmuştur. Bu dönemde adet olmadığı halde, Konya Mukataası'ndan her yıl 1500 kuruş ayrılarak Mevlana soyundan gelenlere dağıtılması kararlaştırılmıştır.¹

II. Mahmud döneminde Mevlana soyundan gelenlere ayrı ayrı berat tanzim edilmesi kararlaştırıldığı gibi; Mevlevi şeyhlerinden harac alınmaması, Said Çelebi'ye 1000, İstanbul'a gelen diğer çelebilere 3000 kuruş verilmesi kararlaştırılmıştır. 1815 yılında "çelebilik" tevcih edilen Hemdem Çelebi'nin Babiâli'ye çağılarak samur kürk giydirilmesi ve biran önce Konya'ya gitmesinin temin edilmesi emredilmiştir.²

Mevlevihanelerin tamir ve onanımı için Padişaha yapılan arzların geri çevrilmediğini görmekteyiz. Bu meyanda, Beşiktaş Mevlevihanesinin tamiri, bakım ve onanımı için 40 bin kuruş harcanmıştır. Sadece tamir ve onarımla yetinilmemiş mevcut hücrelerin yanına yenileri de eklenmiştir.³ Yenikapı Mevlevihanesi esaslı bir bakımdan geçirilmiş ve adeta yeniden yaptırılmış, dergahın semahane ile türbesi yeniden yaptırılmıştır. Yenikapı Mevlevihanesi için 33475 kuruş harcama yapılmıştır. Bu çalışmalarda Halet Efendi'nin de önemli katkısı olmuştur. Çalışmaların bitimini müteakiben bizzat Padişahın da katılımıyla yeniden açılmıştır.⁴

Mevlevilerle çok yakın münasebetleri olan ve onlar tarafından çok değer gördüğü anlaşılan Halet Efendi'nin muhtelif dergâhlara yardım ve katkısı büyük olmuştur. Galata Dergâhı'nın girişinin sağ tarafına iki katlı bir yapı yaptırdığı gibi, sebil, muvakkithane ve kütüphaneden müteşekkil bir bina diktirmiştir. Ayrıca başta 266 ve daha sonra 547 olmak üzere toplam 813 cilt kitap vakfetmiştir. Kütüphanenin devamı, korunması, çalışanlarının maaşlarının ödenebilmesi vb. masaların karşılanması için önemli ölçüde arazi ve çiftlikler vakfetmiştir.⁵

II. Mahmud'un zaman zaman ziyaret ettiği Kasımpaşa Mevlevihanesi de birçok kez tamir ettirmiş, 1834 yılında köklü bir bakımdan geçirilmiştir. Padişah dergâha 400 kuruşluk bir taamiye tahsisini de yapmış ve bazı masrafların devlet tarafından karşılanmasını sağlamıştır. Bunların dışında Üsküdar Mevlevihanesi de yine bu dönemde tamir edilmiştir.⁶ Padişah mevlevihaneye erzak bağışında bulunurken, Maliye Nazır Abdurrahman Nafiz Paşa da dergaha kütüphane ve sebil yaptırmış, giderleri için de yüklüce para bırakmıştır.⁷

Devlet idaresinin yardım ve katkısının yanında belki de daha önemlisi II. Mahmud'un Mevlevilik ve Mevlevi şeyhlerine olan yakınlığıdır. Padişahı etkileyen önemli isimlerden birisi İsmail Dede Efendidir. Mevlevi Musikisinde otorite olan Dede Efendinin bestelerinden etkilenen Padişah fırsat buldukça Beşiktaş Mevlevihanesine giderek kendisini dinlemiştir. Aralarında önemli bir dostluk oluşurken, yine bir defasında hasta yatağından kalkarak Beşiktaş Mevlevihanesine gidip Dede Efendiyi dinlemiştir.⁸

II. Mahmud'un sık sık ziyaret ettiği tekkelerden bir tanesi de Yenikapı Mevlevihanesi'dir. Osman Selahaddin Dede'nin şeyhliği zamanında; soğuk, karlı ve tipili bir havada, yanında şehzade Abdülmecid ve Abdülaziz olduğu halde tekkeye giden Padişahı şeyh kapıda karşılamıştır. Şeyhe, *bu havada bizî gönlimiüz çekti* diyen Padişah, şehzadeleri göstererek bunlar olsalardı gelmezlerdi demiştir. Bu sözü unutmayan Abdülmecid padişahlığı sırasında tekkeyi ziyaret etmiş, kendisini kapıda karşılayan şeyh efendiye yıllar önce babasının sarf ettiği sözünü hatırlatarak kendilerinin de gelmemezlik etmediğini ima etmiştir.⁹

Yenikapı Mevlevihanesi mensupları ile II. Mahmud arasında daha önce benzeri pek olmayan bir olay

¹ Hasan Küçük, *Tarikatlar ...*, s. 208.

² Gölpınarlı, *Mevlana'dan ...*, s. 174.

³ Sezai Küçük, *Mevleviliğin ...*, s. 345.

⁴ *Age.*, s. 347; Gölpınarlı, *Mevlana'dan ...*, s. 174.

⁵ Sezai Küçük, *Mevleviliğin ...*, s. 350.

⁶ *Age.*, s. 352.

⁷ *Age.*, s. 347.

⁸ *Age.*, s. 345.

⁹ Gölpınarlı, *Mevlana'dan ...*, s. 271; Sezai Küçük, *Mevleviliğin ...*, s. 348; "Yenilikçi Padişahlar Mevleviydi", <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/04/25/yazidizi/yazidizi3.html>

yaşanmıştır. Padişah'a; sık sık ziyaret ettiğini belirttiğimiz Yenikapı Mevlevihanesi'nin dervişleri olağan ilginin üzerinde bir ilgi ve karşılama merasimleri düzenlemeye başlarlar. Bu merasimler tekkedeki normal faaliyetleri aksatacak boyutlara ulaşır. Bu durumdan son derece rahatsız olan Şeyh Abdülbaki Nasır Dede (ö. 1820) uygun bir fırsat kollamaya başlar. Rahatsızlığını ve durumun düzeltilmesi için konuyu Padişaha açmaya karar verir. Bir süre sonra beklediği fırsatı bulur.

Bir ziyaret dönüşü aldığı manevi lezzet için şeyhe teşekkür eden Sultan'a Şeyh; "*Ne olur Efendim, bir daha böyle bu dergâha gelmeyin*" der. II. Mahmud şaşkına döner. Kendini topladıktan sonra, "*Şeyhim beni bab-ı Mevlana'dan mı kovuyorsunuz?*" Diye sorar. Şeyh ise; "*Hayır Devletlüm, bu kapıdan kimse kovulmaz. Fakat siz geliyorsunuz giderken de derişe para dağıtıyor, hediyeler veriyorsunuz. Bu durum onları derviş yerine dünyaperest yapıyor. Sizden istirhamım bir daha bu dergâha Sultan Mahmud olarak değil Mahmud Efendi olarak gelmeniz. Hatta her zaman buyurun gelin*" izahında bulunmuştur.¹ Şeyh Abdülbaki Nasır Dede'yi rahatsız eden bu olayın dışında bizzat Padişahın da rahatsız olduğu farklı bir olay daha aynı tekkede yaşanmıştır.

II. Mahmud dönemi Yenikapı Mevlevihanesi şeylerinden birisi de Osman Selahaddin Efendi'dir. Genç yaşta bu hizmette bulunmaya başlamıştır. Günün birinde Padişahın ziyaretinden son derece bahtiyar olduğu için o zamana kadarki usullerin aksine, belki de farkında olmadan bir davranış sergiler. Sultanın ayrılacağı esnada cümle kapısında durup uğurlamada bulunacağı yerde, kapıdan dışarı çıkar ve Sultanı arabasının yanına kadar giderek uğurlar. Manevi üstünlüğü maddi üstünlüğün altında gösteren bu tavırdan II. Mahmud rahatsız olur. Rahatsızlığını da hemen orada dile getirir. Yanındakilere dönüp; "*Eskiden böyle bir usul yoktu. Şeyhler bizî cümle kapısının içinde karşılardı. Acaba biz mi büyüydük? Onlar mı küçüldü?*"² der.

Sonuç

Mevlevilik, özellikle III. Selim döneminden itibaren Devlet idarecilerinin nezdinde daha etkin ve kendilerine ilginin arttığı bir döneme girmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı ile birlikte Bektaşilik gözden düşüp bütün faaliyetlerine yasaklama getirilirken başta Mevlevilik ve Nakşibendilik olmak üzere diğer tarikatlar faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Sultan ve devlet idarecilerinin Mevvelilere olan yakın alaka ve yardımlarında, bu tarikatın Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı sırasında tarafsız ve biraz da Devletten yana tavır takınmalarının etkisi büyük olmuştur.

II. Mahmud dönemi boyunca hemen hemen ülkedeki bütün Mevlevi tekkeleri yardım görmüş; tamir, bakım ve onarımları yapılmış, yeni ilavelerle birlikte maddi gelir kaynakları sağlanarak desteklenmişlerdir.

Sultan II. Mahmud Mevleviliğe çok yakın ilgi göstermiş, fırsat buldukça başta Yenikapı Mevlevihanesi olmak üzere ziyaretlerde bulunarak ilişkileri sıcak tutmuştur. Bu ilgi ve alaka Mevleviliğin daha çok ön plana çıkmasını netice vermiştir.

Bektaşiliğin olumsuz etkilerinden olacak ki, bu dönemde tarikatlar zapt u rapt altına alınmaya çalışılmış, bhusus zorunlu hale getirilen özel kıyafet ve kimliklerle toplum içinde de kontrol altına alınmaları hedeflenmiştir. Evkaf Nezaret'i'nin kurulması ve vakıf gelirlerinin tarikatların kontrolünden çıkması çok daha büyük bir etki yapmıştır. Özellikle bazı nazırlar tarafından bu durum büyük bir baskı aracı olarak kullanılmıştır. Çok ciddi gelirden yoksun kalan tekke ve zaviyeler giderek önem ve etkilerini kaybetmeye başlamışlardır.

¹ Sezai Küçük, *Mevleviliğin ...*, s. 346.

² *Age.*, s. 348.

BİBLİYOGRAFYA

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I**, Ankara, TTK., 2. Baskı, 1984.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, Ankara, TTK., V. Cilt, 4. Baskı, 1983.

Gündüz, İrfan, **Osmanlılarda Devlet/Tekke Münasebetleri**, İstanbul, Seha Neşriyat, 1989.

Gölpınarlı, Abdülbaki, **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**, İstanbul, İnkılâp ve aka Y. 1983.

Berkes, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul, Doğu-Batı Y., 1978?.

Küçük, Sezai, **Mevlevîğin Son Yüzyılı**, İstanbul, Vefa Y., 2007.

Haksever, Ahmet Cahid, **Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek**, Ankara, Kültür Bakanlığı Y., 2002.

Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Ankara, TTK. Y., 2. Baskı, 1984.